

**ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՈՐՈՇՈՒՄԸ**

2024 թվականի օգոստոսի 30-ին ստորագրված «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋԵՎ ՊԵՏԱԿԱՆ ՍԱՀՄԱՆԻ ՍԱՀՄԱՆԱԶԱՏՄԱՆ ԵՎ ՍԱՀՄԱՆԱՅԻՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԵՐՈՎ ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ՈՒ ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋԵՎ ՊԵՏԱԿԱՆ ՍԱՀՄԱՆԻ ՍԱՀՄԱՆԱԶԱՏՄԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ՀԱՄԱՏԵՂ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ» ԿԱՆՈՆԱԿԱՐԳՈՒՄ ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ

Քաղ. Երևան

26 սեպտեմբերի 2024 թ.

Սահմանադրական դատարանը՝ կազմով. Ա. Դիլանյանի (նախագահող),
Վ. Գրիգորյանի, Հ. Թովմասյանի, Դ. Խաչատուրյանի, Հ. Հովակիմյանի,
Է. Շաթիրյանի, Ս. Սաֆարյանի, Ա. Վաղարշյանի,

մասնակցությամբ (գրավոր ընթացակարգի շրջանակներում)՝

Կառավարության ներկայացուցիչ՝ Հայաստանի Հանրապետության փոխվարչապետ Մ. Գրիգորյանի,

համաձայն Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետի, 169-րդ հոդվածի 3-րդ մասի, ինչպես նաև «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 23-րդ հոդվածի 1-ին մասի, 40 և 74-րդ հոդվածների,

դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննեց «2024 թվականի օգոստոսի 30-ին ստորագրված «Հայաստանի Հանրապետության և Ադրբեջանի Հանրապետության միջև պետական սահմանի սահմանազատման և սահմանային անվտանգության

հարցերով հանձնաժողովի ու Ադրբեջանի Հանրապետության և Հայաստանի Հանրապետության միջև պետական սահմանի սահմանազատման պետական հանձնաժողովի համատեղ գործունեության մասին» կանոնակարգում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

Կառավարությունն իր՝ 2024 թվականի սեպտեմբերի 5-ի թիվ 1399-Ա որոշմամբ հավանություն է տվել «2024 թվականի օգոստոսի 30-ին ստորագրված «Հայաստանի Հանրապետության և Ադրբեջանի Հանրապետության միջև պետական սահմանի սահմանազատման և սահմանային անվտանգության հարցերով հանձնաժողովի ու Ադրբեջանի Հանրապետության և Հայաստանի Հանրապետության միջև պետական սահմանի սահմանազատման պետական հանձնաժողովի համատեղ գործունեության մասին» կանոնակարգը վավերացնելու մասին» օրենքի նախագծի վերաբերյալ Կառավարության օրենսդրական նախաձեռնությանը և որոշել է նշված կանոնակարգում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանությունը որոշելու նպատակով դիմել Սահմանադրական դատարան:

Գործի քննության առիթը Կառավարության՝ 2024 թվականի սեպտեմբերի 5-ին Սահմանադրական դատարան մուտքագրված դիմումն է:

Ուսումնասիրելով սույն գործով Կառավարության ներկայացուցչի գրավոր բացատրությունը, հետազոտելով վերոնշյալ կանոնակարգը և գործում առկա մյուս փաստաթղթերը՝ Սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Զ Ե Ց** .

1. «Հայաստանի Հանրապետության և Ադրբեջանի Հանրապետության միջև պետական սահմանի սահմանազատման և սահմանային անվտանգության հարցերով հանձնաժողովի ու Ադրբեջանի Հանրապետության և Հայաստանի Հանրապետության միջև պետական սահմանի սահմանազատման պետական հանձնաժողովի համատեղ գործունեության մասին» կանոնակարգը (այսուհետ՝ Կանոնակարգ) ստորագրվել է 2024 թվականի օգոստոսի 30-ին՝ *Հայաստանի Հանրապետության և Ադրբեջանի Հանրապետության միջև պետական սահմանի սահմանազատումն իրականացնելու նպատակով*:

Հայաստանի Հանրապետության կողմից Կանոնակարգն ստորագրել է փոխվարչապետ Մ. Գրիգորյանը՝ Հայաստանի Հանրապետության և Ադրբեջանի Հանրապետության միջև պետական սահմանի սահմանազատման և սահմանային անվտանգության հարցերով հանձնաժողովի նախագահը: Կանոնակարգի ստորագրման առաջարկությանը Կառավարությունը հավանություն է տվել 2024 թվականի օգոստոսի 8-ի թիվ 1225-Ա որոշմամբ: Վարչապետի՝ Կանոնակարգն ստորագրելու լիազորագիրը (Լ-28) փոխվարչապետ Մ. Գրիգորյանին տրվել է 2024 թվականի օգոստոսի 19-ին:

1.2. Արտաքին գործերի նախարարության՝ Կանոնակարգի վավերացման նպատակահարմարության մասին տեղեկանքի և Սահմանադրական դատարանում սույն գործով Կառավարության ներկայացուցչի գրավոր բացատրության համաձայն՝

1.2.1. Հայաստանի Հանրապետության և Ադրբեջանի Հանրապետության միջպետական սահմանի սահմանազատման հարցով հանձնաժողով ստեղծելու պայմանավորվածությունը ձեռք է բերվել 2021 թվականի նոյեմբերի 26-ին Սոչիում՝ Հայաստանի, Ադրբեջանի և Ռուսաստանի ղեկավարների եռակողմ հանդիպման ընթացքում, որով Կողմերը պայմանավորվել են քայլեր ձեռնարկել Հայաստան-Ադրբեջան սահմանային կայունության և անվտանգության մակարդակի բարձրացման ուղղությամբ և ստեղծել Հայաստանի Հանրապետության և Ադրբեջանի Հանրապետության միջև պետական սահմանի սահմանազատման հարցերով երկկողմ հանձնաժողով:

1.2.2. 2022 թվականի ապրիլի 6-ին Բրյուսելում Հայաստանի Հանրապետության վարչապետի, Եվրոպական խորհրդի նախագահի և Ադրբեջանի Հանրապետության նախագահի եռակողմ հանդիպման շրջանակներում Հայաստանն ու Ադրբեջանը համաձայնել են մինչև 2022 թվականի ապրիլի վերջ ստեղծել Հայաստանի և Ադրբեջանի միջև սահմանների սահմանազատման հարցերով երկկողմ հանձնաժողով, որին վերապահված կլինի նաև սահմանի երկայնքով անվտանգություն և կայունություն ապահովելու լիազորություն:

1.2.3. 2022 թվականի հոկտեմբերի 6-ին Պրահայում կայացած «Եվրոպական քաղաքական համայնքի» առաջին հանդիպման շրջանակներում Ֆրանսիայի Հանրապետության նախագահի և Եվրոպական խորհրդի նախագահի նախաձեռնությամբ Հայաստանի Հանրապետության վարչապետի և Ադրբեջանի Հանրապետության նախագահի միջև տեղի ունեցած հանդիպմանը Հայաստանն ու Ադրբեջանը հաստատել են իրենց հանձնառությունը Միավորված ազգերի կազմակերպության (ՄԱԿ) կանոնադրությանը և 1991 թվականի Ալմա Աթայի հռչակագրին, որոնց միջոցով Հայաստանն ու Ադրբեջանը ճանաչել են միմյանց տարածքային ամբողջականությունն ու ինքնիշխանությունը: Կողմերը հաստատել են, որ դա հիմք կհանդիսանա սահմանազատման հարցերով հանձնաժողովների աշխատանքների համար:

1.3. Վարչապետի՝ 2022 թվականի մայիսի 23-ի թիվ 570-Ա որոշմամբ ստեղծվել է Հայաստանի Հանրապետության և Ադրբեջանի Հանրապետության միջև պետական սահմանի սահմանազատման և սահմանային անվտանգության հարցերով հանձնաժողովը և հաստատվել է դրա անհատական կազմը:

Կառավարության՝ 2023 թվականի դեկտեմբերի 14-ի թիվ 2154-Ա որոշմամբ հաստատվել է Հայաստանի Հանրապետության և Ադրբեջանի Հանրապետության միջև պետական սահմանի սահմանազատման և սահմանային անվտանգության հարցերով հանձնաժողովի ու Ադրբեջանի Հանրապետության և Հայաստանի Հանրապետության միջև պետական սահմանի սահմանազատման պետական հանձնաժողովի (այսուհետ միասին՝ Հանձնաժողովներ) միջև նիստերի և համատեղ աշխատանքային հանդիպումների կազմակերպման և անցկացման աշխատակարգը:

2024 թվականի ապրիլի 19-ի՝ Հանձնաժողովների 8-րդ հանդիպման արձանագրության համաձայն՝ Հանձնաժողովները պայմանավորվածություն են ձեռք բերել, որ սահմանազատման գործընթացում կառաջնորդվեն 1991 թվականի Ալմա Աթայի հռչակագրով, և դրանով սահմանված հիմնարար սկզբունքին համապատասխան սահմանազատման գործընթացի սկզբնական փուլում նախնական համաձայնեցրել են սահմանագծի համապատասխան հատվածների անցումը՝ Խորհրդային Միության փլուզման պահի դրությամբ գոյություն ունեցող իրավաբանորեն հիմնավորված միջ-

հանրապետական սահմանին համապատասխանեցնելու նպատակով: Հանձնաժողովները պայմանավորվել են նաև Ալմա Աթայի հռչակագրով սահմանված հիմնարար սկզբունքն ամրագրել Կանոնակարգում:

2024 թվականի մայիսի 15-ին Հանձնաժողովների 9-րդ հանդիպման արդյունքում Հանձնաժողովների միջև ստորագրված արձանագրության համաձայն՝ ԽՍՀՄ զինված ուժերի գլխավոր շտաբի 1976 թվականի տեղագրական քարտեզի, որը հերթապահության ընթացակարգ է անցել 1979 թվականին, Կողմերը համաձայնեցրել են անմիջականորեն Բաղանիս (ՀՀ) – Բաղանիս Այրում (ԱՀ), Ոսկեպար (ՀՀ) – Աշաղը Ասկիպարա (ԱՀ), Կիրանց (ՀՀ) – Խեյրիմլի (ԱՀ) և Բերքաբեր (ՀՀ) – Կըզըլ Հաջիլի (ԱՀ) բնակավայրերի միջև սահմանագծի հատվածների համատեղ կազմված Արձանագրություն-նկարագրությունը:

1.4. Սահմանադրական դատարանում սույն գործով Կառավարության ներկայացուցչի գրավոր բացատրության մեջ, մասնավորապես, նշված է, որ պետական սահմանի սահմանազատումն ու սահմանագծումը Հայաստանի Հանրապետության համար ունեն անվտանգային նշանակություն, և այդ գործընթացում Հայաստանն առաջնորդվում է Հայաստանի Հանրապետության տարածքային ամբողջականության պաշտպանության, Հայաստանի Հանրապետության անվտանգության և Հայաստանի Հանրապետության ստանձնած միջազգային պարտավորությունների ապահովման, սահմանային հարցերի խաղաղ լուծման սկզբունքներով:

Կանոնակարգով, մասնավորապես, նախատեսվում է սահմանազատման աշխատանքների իրականացման կազմակերպում և դրանց շրջանակներում համապատասխան ուղեցույցների, փաստաթղթերի ընդունում, պետական սահմանագծի անցման Արձանագրություն-նկարագրության, համապատասխան մասշտաբի սահմանազատման քարտեզի կազմում, սահմանազատման փորձագիտական խմբերի գործունեության իրականացում, սահմանազատման փաստաթղթերի ձևակերպում և հրատարակում:

Համաձայն Կանոնակարգի՝ սահմանազատման գործընթացում Հանձնաժողովներն օգտագործում են բոլոր վերաբերելի քարտեզագրական փաստաթղթերը, ինչպես

նաև բոլոր նորմատիվ իրավական և իրավաբանորեն հիմնավորված այլ փաստաթղթերը: Ընդ որում՝ Ալմա Աթայի հոշակագրով առաջնորդվելու հիմնարար սկզբունքը կանխորոշում է վերաբերելի փաստաթղթերի շրջանակը, քանի որ Ալմա Աթայի հոշակագրին համահունչ այդ փաստաթղթերը պետք է լինեն Խորհրդային Միության փլուզման պահի դրությամբ գոյություն ունեցող և իրավաբանորեն հիմնավորված փաստաթղթերը և քարտեզները, որոնք արտահայտել են Խորհրդային Հայաստանի և Խորհրդային Ադրբեջանի միջև առկա վարչական սահմանը:

Կանոնակարգով նախատեսված կառուցակարգերի կիրառմամբ հնարավորություն կստեղծվի երկկողմ մակարդակով ամրագրելու Հայաստանի պետական սահմանի միջազգային-իրավական կարգավիճակը:

Կանոնակարգը և դրա հիման վրա ընդունվող փաստաթղթերը լրացնում են Հանձնաժողովների գործունեության իրավական հիմքերը, որոնք ուղղված են սահմանագատման աշխատանքների բնականոն ընթացքին:

Միաժամանակ, Կանոնակարգով սահմանվում են սահմանամերձ բնակավայրերի անվտանգության ապահովման, սահմանամերձ տարածքների բնակիչների համար տնտեսական գործունեության պայմանների ստեղծման և այլ նպատակներով լրացուցիչ մեխանիզմների կիրառման հնարավորություններ (մասնավորապես՝ սահմանագծի անցման օպտիմալացման վերաբերյալ կարգավորումներով):

Կարգավորվում են նաև հետագայում Հանձնաժողովների աշխատանքների արդյունքում երկու պետությունների միջև կնքվելիք՝ Հայաստանի Հանրապետության և Ադրբեջանի Հանրապետության միջև պետական սահմանի մասին պայմանագրին առնչվող ընթացակարգային հարցերը, որում Հայաստանի Հանրապետության պետական սահմանի միջազգային իրավական հիմքերի ամրագրումը Հայաստանի Հանրապետության անվտանգության ամրապնդման, ինչպես նաև սահմանների անքակտելիության և տարածքային ամբողջականության ապահովման իրավական կարևոր երաշխիք է:

Կանոնակարգը կայուն մեխանիզմներ, համապատասխան գործիքակազմ, ինչպես նաև ինստիտուցիոնալ հիմք է ստեղծում երկու պետությունների միջև սահմանային հարցերը կարգավորելու համար:

2024 թվականի սեպտեմբերի 12-ի դրությամբ ադրբեջանական կողմը չի ավարտել Կանոնակարգի ուժի մեջ մտնելու համար անհրաժեշտ ներպետական ընթացակարգերը:

1.5. Սույն գործով զեկուցող դատավորների՝ Սահմանադրական դատարանում սույն գործով Կառավարության ներկայացուցչին ուղղված՝ 2024 թվականի սեպտեմբերի 10-ի ՍԴԴ-35 և ՍԴԴ-36 գրություններին ի պատասխան՝ 2024 թվականի սեպտեմբերի 16-ին, 17-ին, 18-ին, 23-ին և 24-ին Սահմանադրական դատարան են մուտքագրվել պատասխան (ի լրումն) գրությունները, որոնց կից Սահմանադրական դատարանին են տրամադրվել պահանջված փաստաթղթերը, նյութերը և տեղեկությունները, մասնավորապես՝ վարչապետի կողմից փոխվարչապետ Մ. Գրիգորյանին 2024 թվականի օգոստոսի 19-ին տրված՝ Կանոնակարգն ստորագրելու լիազորագիրը (Լ-28), Կանոնակարգի ռուսերեն բնօրինակի պատճենը, արդարադատության նախարարության կողմից տրամադրված «ՀՀ ազգային արխիվ» ՊՈԱԿ-ում առկա պահանջված արխիվային նյութերի էլեկտրոնային պատճենները:

1.6. Կանոնակարգի 1-ին հոդվածի 2-րդ կետին համապատասխան՝ ելնելով անհրաժեշտությունից՝ Հանձնաժողովներն իրենց աշխատանքներում ներգրավում են փորձագետների և մասնագետների:

1.7. *Կանոնակարգով Հայաստանի Հանրապետությունը՝ փոխադարձության հիման վրա, ստանձնում է, մասնավորապես, ներքոնշյալ պարտավորությունները.*

1.7.1. ապահովել, որ Հայաստանի Հանրապետության և Ադրբեջանի Հանրապետության միջև պետական սահմանի սահմանազատման և սահմանային անվտանգության հարցերով հանձնաժողովը (այսուհետ՝ ՀՀ հանձնաժողով) մյուս կողմի Հանձնաժողովի հետ համաձայնեցված կազմակերպի ու վերահսկի տիեզերալուսանկարահանման և օդալուսանկարահանման, գեոդեզիական, կադաստրային և քարտեզագրական աշխատանքների իրականացումը, տեղանքում սահմանագծի անցման հատվածների տեղազննման և հետազոտման աշխատանքների, ինչպես նաև սահմանազատման իրականացման հետ կապված այլ աշխատանքների (սահմանազատման աշխատանքներ) կատարումը (Հոդված 2, կետ 2).

1.7.2. ապահովել, որ ՀՀ հանձնաժողովը սահմանազատման աշխատանքների կատարման ընթացքում Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով փոխանակի համապատասխան տիեզերալուսանկարահանման և օդալուսանկարահանման, քարտեզագրական և գեոդեզիական նյութերը՝ Կանոնակարգի 5-րդ հոդվածով սահմանված պետական սահմանի սահմանազատման քարտեզի (սահմանազատման քարտեզ) ստեղծման նպատակով (Հոդված 2, կետ 3).

1.7.3. ապահովել, որ ՀՀ հանձնաժողովը մշակի, համաձայնեցնի և ընդունի հետևյալ փաստաթղթերը.

1) սահմանազատման փորձագիտական խմբերի աշխատանքի կարգի մասին ուղեցույցը.

2) սահմանազատման քարտեզի ստեղծման մասին ուղեցույցը.

3) սահմանազատման քարտեզի վրա հայկական աշխարհագրական անվանումներն ադրբեջաներենով և ադրբեջանական աշխարհագրական անվանումները հայերենով արտացոլելու կարգի մասին ուղեցույցը.

4) պետական սահմանագծի անցման արձանագրություն-նկարագրություն կազմելու կարգի մասին ուղեցույցը.

5) սահմանազատման փաստաթղթերի ձևակերպման և հրատարակման կարգի մասին ուղեցույցը (Հոդված 2, կետ 4).

1.7.4. ապահովել սահմանազատման ընթացքում ՀՀ հանձնաժողովի կողմից սահմանազատման փորձագիտական խմբ(եր)ի ձևավորումը, որոնք տեղանքում կիրականացնեն սահմանազատման համալիր միջոցառումներ, և աշխատանքների արդյունքներով կկազմվեն փաստաթղթեր՝ ՀՀ հանձնաժողովին ներկայացնելու համար (Հոդված 3, կետ 1, ենթակետ 1).

1.7.5. ապահովել սահմանազատման ընթացքում ՀՀ հանձնաժողովի կողմից սահմանազատման փորձագիտական խմբ(եր)ի գործունեության ղեկավարումն ու վերահսկողությունը, այդ խմբ(եր)ի կողմից ներկայացված փաստաթղթերի ուսումնասիրումը, ստուգումը և ընդունումը (Հոդված 3, կետ 1, ենթակետեր 2, 3).

1.7.6. հոգալ ՀՀ հանձնաժողովի ծախսերը, ընդ որում՝ հատուկ դեպքերում ծախսերի հարցը ենթակա է առանձին համաձայնեցման (Հոդված 3, կետ 2).

1.7.7. ապահովել ՀՀ հանձնաժողովի կողմից սահմանագծի առանձին համաձայնեցված հատվածներով/հատվածամասերով սահմանազատման աշխատանքների իրականացումը, յուրաքանչյուր այդպիսի հատվածի/հատվածամասի համար սահմանագծի անցման նկարագրության կազմումը, որը մինչև սահմանազատման գործընթացի ամբողջական ավարտը կհամարվի համաձայնեցված (Հոդված 5, կետ 1).

1.7.8. ապահովել սահմանազատման համալիր աշխատանքների կատարման արդյունքներով ՀՀ հանձնաժողովի կողմից ամբողջ պետական սահմանագծի անցման Արձանագրության-նկարագրության և վերջինիս կից՝ Կանոնակարգի 5-րդ հոդվածի 2-րդ կետով նախատեսված փաստաթղթերի կազմումը. անհրաժեշտության դեպքում՝ ի լրումն հիշյալ փաստաթղթերի՝ կարող են ավելացվել նաև սահմանազատման համալիր աշխատանքների կատարման ընթացքում պատրաստված այլ նյութեր (Հոդված 5, կետեր 2, 5):

1.8. Կանոնակարգի 4-րդ հոդվածի համաձայն՝ սահմանազատման աշխատանքներն իրականացնելիս Հանձնաժողովները կարող են դիտարկել սահմանագծի անցման օպտիմալացման հնարավորություններ և համաձայնեցնել գործընթացի չափանիշներն ու ձևերը հետևյալ նպատակներով՝

- 1) սահմանամերձ բնակավայրերի անվտանգության ապահովում,
- 2) սահմանամերձ տարածքների բնակիչների համար իրենց ավանդական տնտեսական գործունեության համար պայմանների ստեղծում,
- 3) ինժեներական, էներգետիկ, տրանսպորտային, մելիորացիոն և այլ ենթակառուցվածքների անդրսահմանային օբյեկտների, արգելոցների, ազգային պարկերի գործունեության ապահովում, էկոլոգիական և բնապահպանական գործունեության պահպանում, ինչպես նաև ջրային ռեսուրսների օգտագործում,
- 4) պաշտամունքային նշանակության օբյեկտների, գերեզմանատների, մշակութային և պատմական ժառանգության պահպանություն,
- 5) ոլորապտույտ գծերի ուղղում,
- 6) սահմանագծի անցում բնական աշխարհագրական օբյեկտներով և ռելիեֆի տարրերով:

1.9. Կանոնակարգի 6-րդ հոդվածի համաձայն՝ Կանոնակարգում փոխադարձ համաձայնությամբ կարող են կատարվել փոփոխություններ և լրացումներ, որոնք ձևակերպվում են Կանոնակարգի անբաժանելի մասը կազմող արձանագրություններով և ուժի մեջ են մտնում Կանոնակարգի 7-րդ հոդվածին համապատասխան:

1.10. Կանոնակարգի 7-րդ հոդվածին համապատասխան՝ այն ուժի մեջ է մտնում Հայաստանի Հանրապետության և Ադրբեջանի Հանրապետության կողմից՝ դրա ուժի մեջ մտնելու համար անհրաժեշտ բոլոր ներպետական ընթացակարգերն ավարտելու մասին վերջին գրավոր ծանուցումն ստանալու օրը և գործում է մինչև սահմանազատման աշխատանքների ամբողջական ավարտը:

Կանոնակարգն ստորագրված է երկու բնօրինակից՝ յուրաքանչյուրը՝ հայերեն, ադրբեջաներեն և ռուսերեն. ընդ որում՝ բոլոր տեքստերը հավասարազոր են: Կանոնակարգի մեկնաբանման հետ կապված տարաձայնություններ առաջանալու դեպքում կիրառվում է ռուսերենով կազմված տեքստը:

2. Սույն գործով պարզման ենթակա հանգամանքները

1990 թվականի օգոստոսի 23-ին ընդունված (բնագիրը Գերագույն խորհրդի կողմից ընդունվել է 1990 թվականի օգոստոսի 24-ին) Հայաստանի անկախության մասին հռչակագիրը (այսուհետ նաև՝ Հռչակագիր) հիշատակված է 1995 թվականի հուլիսի 5-ին Հայաստանի Հանրապետության տարածքում անցկացված համաժողովրդական հանրաքվեով ընդունված Սահմանադրության նախաբանում հետևյալ շարադրանքով՝ «Հայ ժողովուրդը, հիմք ընդունելով Հայաստանի անկախության մասին հռչակագրում հաստատված հայոց պետականության հիմնարար սկզբունքները և համազգային նպատակները, (...)»:

Հաշվի առնելով 1989 թվականի դեկտեմբերի 1-ի «Հայկական ԽՍՀ-ի և Լեռնային Ղարաբաղի վերամիավորման մասին» Հայկական ԽՍՀ Գերագույն խորհրդի և Լեռնային Ղարաբաղի Ազգային խորհրդի համատեղ որոշումը, որը հիշատակված է Հռչակագրի նախաբանում, և Հռչակագրի՝ Սահմանադրության բովանդակության վրա հնարավոր ազդեցության հարցի վերաբերյալ մինչ այսօր Սահմանադրական դատարանի դոկտորինալ դիրքորոշման բացակայությունը,

Սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարում պարզել, թե որքանով է Կանոնակարգով նախատեսված՝ Հայաստանի Հանրապետության տարածքի որոշման հիմքում դրված սկզբունքը (1991 թվականի Ալմա Աթայի հռչակագրի իմաստով՝ «գոյություն ունեցող սահմաններ») համապատասխանում Սահմանադրությանը:

3. Սահմանադրական դատարանի դիրքորոշումը

3.1. Սահմանադրական դատարանն իր մի շարք որոշումներում անդրադարձել է Սահմանադրության նախաբանի նշանակությանը և Սահմանադրության դրույթների մեկնաբանության հարցում դրանում ամրագրված դրույթների ուղենշային կարևորությանը (ՍԴՈ-1590, ՍԴՈ-1680):

Մասնավորապես՝ 2021 թվականի ապրիլի 29-ի ՍԴՈ-1590 որոշմամբ անդրադառնալով Սահմանադրության անփոփոխ դրույթների իրավական բովանդակության շրջանակին՝ Սահմանադրական դատարանն արձանագրել է, որ Սահմանադրության անփոփոխ դրույթների շարքին անխուսափելիորեն դասվում է նաև Սահմանադրության նախաբանը: Սահմանադրական դատարանը մասնավորապես նշել է.

«5.1. (...) Սահմանադրության կայունությունը ժամանակակից սահմանադրական համակարգերի կարևորագույն հատկանիշներից է, որը նաև սահմանադրականության ամրապնդման ու զարգացման կարևոր գրավական է: Ընդ որում, Սահմանադրության կայունությունն ապահովվում է Սահմանադրության հիմքում ընկած հիմնարար սկզբունքների ու արժեքների անփոփոխությունն ապահովող նորմերի կայունությամբ՝ անկախ Սահմանադրության տեքստում փոփոխությունների կատարման հաճախականությունից:

Սահմանադրության հիմքում ընկած հիմնարար սկզբունքների ու արժեքների արդյունավետ պահպանության և պաշտպանության նկատառումներով Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ ան-

կախ Սահմանադրության տեքստի փոփոխությունների ծավալից, փոփոխության իրավասություն ունեցող սուբյեկտների շրջանակից, զարգացող հասարակական հարաբերությունների պայմաններում Սահմանադրության՝ որպես հիմնարար կարգավորչի դինամիկ կայունությունը հնարավոր է ապահովել դրա նորմերի աստիճանակարգության կանոնների պահպանմամբ:

5.2. Սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարում Սահմանադրությամբ ամրագրված դրույթներն ըստ դրանց ընդունող սուբյեկտների իրավասության դասակարգել հետևյալ խմբերի.

ա) Սահմանադրության նախաբանը, 1-3-րդ և 203-րդ հոդվածները՝ որպես Սահմանադրության անփոփոխելի դրույթներ,

(...)

Սահմանադրական դրույթների փոփոխման կարգերի տարբերակման նպատակներն են ապահովել Հայաստանի Հանրապետության առաջին սահմանադրի՝ հայ ժողովրդի սահմանած անփոփոխ դրույթներում ամրագրված արժեքների և սկզբունքների գերակայությունը, Սահմանադրության ներքին կայունությունը, Սահմանադրության դրույթների մեկնաբանությունների կանխատեսելիությունը, հնարավոր ներքին կոլիզիաների կանխումը, իսկ դրանց բացահայտման դեպքում՝ լուծումը:

Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ Սահմանադրության անփոփոխելի դրույթներն այն հիմնարար և կենտրոնական առանցքն են, որի հիման վրա և շուրջ ձևավորվել և զարգանալու է Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգը»:

Զարգացնելով այս դիրքորոշումը՝ Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ այս եզրահանգման հիմքում դրված է այն նկատառումը, որ Սահմանադրությամբ որևէ դրույթին անփոփոխելիության որակով օժտելը վերաբերում է ոչ միայն դրա շարադրանքին, այլև համապատասխան անփոփոխ դրույթի ողջ բովանդակությանը, որի բացահայտման համար ուղենշային նշանակություն ունի

Սահմանադրի կողմից տվյալ դրույթի սահմանման նպատակը: Վերջինս առանցքային նշանակություն ունի համապատասխան դրույթի նպատակային մեկնաբանման մեթոդի կիրառման համար և ինքնին հանդիսանում է այդ մեթոդով սահմանադրական դրույթի մեկնաբանման որոշիչ ելակետը: Հետևաբար՝ Սահմանադրության նախաբանի անփոփոխելիության վերաբերյալ Սահմանադրական դատարանի հիշյալ որոշման եզրահանգման բերումով չէ, որ Սահմանադրության նախաբանն օժտվել է անփոփոխելիության որակով: Սահմանադրության նախաբանի անփոփոխելիության որակն ուղղակիորեն բխել է Սահմանադրությամբ ամրագրված անփոփոխ դրույթների սահմանման համար Սահմանադրի հետապնդած նպատակներից, որոնք ամրագրվել են Սահմանադրության նախաբանում, որով և վերաձվել են տվյալ անփոփոխ դրույթի իրավական բովանդակության բաղադրիչի: Այսինքն՝ Սահմանադրության նախաբանն անփոփոխ դրույթի որակով օժտված է ուղղակիորեն Սահմանադրի կողմից՝ նախաբանում ամրագրված նպատակների համար Սահմանադրության անփոփոխ դրույթների թե՛ սահմանման, թե՛ դրանց անփոփոխելիության որակով օժտելու բերումով: Սահմանադրական դատարանը ո՛չ իրավասու է ինքն իրականացնել Սահմանադրին վերապահված այս բացառիկ լիազորությունը, ո՛չ էլ Սահմանադրության գերակայությունն ապահովելու նպատակով սահմանադրական արդարադատություն իրականացնելիս կարող է հանդուրժել Սահմանադրին վերապահված բացառիկ այս լիազորության իրականացումը որևէ այլ սուբյեկտի կողմից:

Իր անփոփոխելիության հատկությամբ Սահմանադրության նախաբանը, ինչպես նաև Սահմանադրության մյուս անփոփոխ դրույթները Սահմանադրության կառուցվածքում ձեռք են բերել Սահմանադրության մյուս նորմերի նկատմամբ գերակայության և վերջիններիս մեկնաբանման համար ուղղորդիչ նշանակության հատկություններ: Այլ խոսքով՝ Սահմանադրության ներքին աստիճանակարգության մեջ անփոփոխ դրույթները դասվում են ամենաբարձր աստիճանին, որն իր մեջ ունի նաև Սահմանադրությունն իր ամբողջության մեջ և սահմանադրական յուրաքանչյուր դրույթի մեկնաբանման համար գործնական իրավակիրառ նշանակություն:

Վերը նշված որակական հատկանիշներով հանդերձ՝ Սահմանադրության անփոփոխ դրույթները (պայմանավորված իրենց անփոփոխելիության որակով) ունեն հստակ արտահայտված մեկ այլ՝ սույն գործով քննության համար նշանակություն ունեցող առանցքային հատկանիշ. այդ դրույթները Սահմանադրի կողմից իր ինքնիշխան իրավագործության շրջանակում լուծման ենթակա հարցերի շրջանակի՝ Սահմանադրի կողմից սահմանափակման (ինքնասահմանափակման) կամքի արտահայտությունն են: Մասնավորապես՝ անփոփոխ դրույթների ողջ նպատակային նշանակությունը դրանց անփոփոխելիությունը և ամենաբարձր աստիճանի կայունությունն ապահովելն է՝ որպես սահմանադրական արժեքանության կայունության, հարատևության և անմիջամտելի շարունակականության երաշխիք: Այս նպատակի իրագործման համար անփոփոխ դրույթների սահմանամերձ Սահմանադիրն ինքնասահմանափակել է իր՝ անփոփոխ դրույթներին միջամտության հնարավորությունը: Սահմանադրի կողմից որևէ դրույթ անփոփոխելիության որակով օժտելը պաշտպանում է Սահմանադրությունը փոփոխելու իրավասություն ունեցող սուբյեկտի կողմից այդ դրույթին միջամտությունից, և որպես այդպիսին՝ Սահմանադրության անփոփոխ դրույթները Սահմանադրի կողմից դրանք փոփոխելուն կամ դրանց գործողությունը դադարեցնելուն ուղղված Սահմանադրի իրավագործությունը (ինքնա)սահմանափակող դրույթներ են:

Համաձայն Սահմանադրության 2-րդ հոդվածի 1-ին մասի՝ Հայաստանի Հանրապետությունում իշխանությունը պատկանում է ժողովրդին: Սահմանադրության կարգավորումները նախատեսում են Սահմանադրության որևէ (փոփոխելի) դրույթ փոփոխելու իրավասություն ունեցող սուբյեկտ՝ ժողովուրդը՝ համապատասխան ընթացակարգով: Սահմանադրությամբ նախատեսված՝ միայն Սահմանադրությամբ թվարկված սպառիչ ցանկով դրույթների փոփոխություն կատարելու սահմանափակ իրավագործությամբ օժտված է նաև Ազգային ժողովը (2015 թվականի փոփոխություններով Սահմանադրության 202-րդ հոդված, 1-2-րդ մասեր): Միաժամանակ, Սահմանադրության անփոփոխ դրույթները պաշտպանված են ժողովրդի և, առավել ևս, Ազգային ժողովի կողմից դրանք փոփոխելու կամ դրանց

գործողությունը դադարեցնելու միջամտությունից: Սահմանադրության 2-րդ հոդվածի 1-ին մասից և Սահմանադրության անփոփոխ դրույթների՝ Սահմանադրիկամքի նկատմամբ ինքնասահմանափակման այս հատուկ և բացառիկ բնույթից ուղղակիորեն բխում է, որ թե՛ Սահմանադրության որևէ անփոփոխ դրույթ սահմանելու, թե՛ արդեն իսկ սահմանված սահմանադրական դրույթին անփոփոխելիության որակով օժտելու բացառիկ իրավազորությունը վերապահված է միայն ժողովրդին՝ Սահմանադրության 2-րդ հոդվածի 1-ին մասի իմաստով:

Նետևաբար՝ անփոփոխ դրույթների մեկնաբանության մեթոդաբանությունն ընտրելիս Սահմանադրական դատարանը պարտավոր է ընդգծված զգուշավորություն դրսևորել այդ դրույթների մեկնաբանության համար՝ կիրառելով բացառապես «նեղ» մեկնաբանության մեթոդը խնդրո առարկա դրույթի որոշիչ իմաստային ուղղորդիչների, մասնավորապես՝ «*Հայաստանի անկախության մասին հռչակագրում հաստատված հայոց պետականության հիմնարար սկզբունքները և համազգային նպատակները*» սահմանադրական դրույթում համապատասխան «*սկզբունքների*» և «*նպատակների*» ցանկի որոշակիացման իմաստով՝ հաշվի առնելով, որ «*նեղ*» մեկնաբանության (ի հակադրություն՝ «*լայն*» կամ «*տարածական*» մեկնաբանության) մեթոդի շրջանակից դուրս գալու հետևանքային ազդեցությունը հանգեցնում է Սահմանադրի ինքնիշխան իրավազորությունը սահմանափակող դրույթների բովանդակային շրջանակի (Սահմանադրության մեջ ուղղակիորեն ամրագրված շրջանակից դուրս) ընդլայնմամբ Սահմանադրի իրավազորության շրջանակի սահմանափակմանը՝ հակառակ Սահմանադրության 1-ին հոդվածի («*Հայաստանի Հանրապետությունն (. . .) ժողովրդավարական (. . .) պետություն է*») և 2-րդ հոդվածի 1-ին մասի («*Հայաստանի Հանրապետությունում իշխանությունը պատկանում է ժողովրդին*»):

3.2. Սույն որոշման 2-րդ կետի հարցադրման պատասխանի համար անհրաժեշտ է առաջին հերթին համեմատական վերլուծության ենթարկել Հռչակագրի և 1995 թվականի Սահմանադրության տեքստերը, որոնք պարունակում են շարադրանքի մի շարք ակնհայտ տարբերություններ, սակայն՝ բովանդակային որոշ

համընկնում և, միաժամանակ, տարբերություն ունեցող սկզբունքներ և նպատակներ: Մասնավորապես՝ սակայն չսահմանափակվելով միայն ներքոթվարկվածով.

ա) Հոչակագրի 3-րդ կետի համաձայն՝ «Հայոց պետականության կրողը Հայաստանի Հանրապետության ժողովուրդն է, որն իր իշխանությունը իրագործում է անմիջականորեն և **ներկայացուցչական մարմինների միջոցով՝ Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրության և օրենքների հիման վրա (...)**», որի հետ բովանդակային մասնակի տարբերություն և համընկնում, սակայն ակնհայտորեն այլ շարադրանք ունեցող՝ Սահմանադրության 2-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերը շարադրված են «Հայաստանի Հանրապետությունում իշխանությունը պատկանում է ժողովրդին: Ժողովուրդն իր իշխանությունն իրականացնում է ազատ ընտրությունների, հանրաքվեների, ինչպես նաև Սահմանադրությամբ նախատեսված **պետական** և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու **պաշտոնատար անձանց** միջոցով» բովանդակությամբ:

բ) Իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքի շրջանակում Հայաստանի Հանրապետության պաշտպանության և անվտանգության համակարգերի ենթակայության համակարգային սկզբունքի մասին Հոչակագրի 5-րդ կետում սահմանվում է, որ «Հայաստանի Հանրապետությունը իր անվտանգությունը և սահմանների անձեռնմխելիությունը ապահովելու նպատակով ստեղծում է Գերագույն խորհրդին ենթակա սեփական զինված ուժեր, ներքին զորքեր, պետական և հասարակական անվտանգության մարմիններ: (. . .) Հայաստանի Հանրապետության զինված ուժերը կարող են օգտագործվել միայն նրա Գերագույն խորհրդի որոշմամբ»: Մինչդեռ 1995 թվականի Սահմանադրության 55-րդ հոդվածի 12-րդ կետի համաձայն՝ Հանրապետության Նախագահը «զինված ուժերի գլխավոր հրամանատարն է, նշանակում է զինված ուժերի բարձրագույն հրամանատարական կազմը», իսկ նույն հոդվածի 13-րդ կետի համաձայն՝ Հանրապետության Նախագահը «որոշում է ընդունում զինված ուժերի օգտագործման մասին, Հանրապետության վրա զինված հարձակման,

դրա անմիջական վրանգի առկայության կամ Ազգային ժողովի կողմից պատերազմ հայտարարվելու դեպքերում հայտարարում է ռազմական դրություն և կարող է հայտարարել ընդհանուր կամ մասնակի զորահավաք»։ Թեպետ հետագայում՝ 2015 թվականի փոփոխություններով Սահմանադրության ուժի մեջ մտնելով՝ Հայաստանի Հանրապետությունն անցավ խորհրդարանական կառավարման համակարգին, 2015 թվականի փոփոխություններով Սահմանադրության 155-րդ հոդվածի համաձայն՝ պաշտպանության և անվտանգության համակարգերի՝ գործադիր իշխանության ենթակայության կառուցակարգային սկզբունքը մնաց անփոփոխ՝ հակառակ Հոչակագրի 5-րդ կետի։

Հոչակագրում նշված որոշ դրույթներ, որոնք լայն համատեքստում կարող են որպես նպատակներ պարունակող դրույթներ դիտարկվել, չեն ամրագրվել Սահմանադրության (և դրա հետագա փոփոխությունների) մեջ, մասնավորապես (սակայն չսահմանափակվելով միայն)։

գ) *«հիմնվելով 1989 թվականի դեկտեմբերի 1-ի «Հայկական ԽՍՀ-ի և Լեռնային Ղարաբաղի վերամիավորման մասին» Հայկական ԽՍՀ Գերագույն խորհրդի և Լեռնային Ղարաբաղի Ազգային խորհրդի համատեղ որոշման վրա»,*

դ) *«զարգացնելով 1918 թվականի մայիսի 28-ին ստեղծված անկախ Հայաստանի Հանրապետության ժողովրդավարական ավանդույթները»։*

Հոչակագրի նախաբանում նշված *«ժողովրդավարական, իրավական հասարակարգի ստեղծման»* նպատակը, որն իր ոչ նույնական շարադրանքով, սակայն բովանդակային ծավալով համընկնող նպատակ-սկզբունք ամրագրող՝ Սահմանադրության 1-ին անփոփոխ հոդվածում ստացել է հետևյալ ամրագրումը. *«Հայաստանի Հանրապետությունը (...) ժողովրդավարական, (...) իրավական պետություն է»։*

1995 թվականի Սահմանադրության դրույթների՝ Հոչակագրի հետ ունեցած ակներև անհամապատասխանությունները (վերը թվարկված օրինակներից Հոչակագրի նախաբանում և 3.2 կետի ա-բ ենթակետերում նշված օրինակները) դրանց

շարադրանքի և բովանդակային տարբերությունների մասով ակնհայտորեն վկայում են, որ Սահմանադիրը, 1995 թվականի Սահմանադրության դրույթները սահմանելով, դրանց չի հաղորդել Հոչակագրի դրույթների հետ նույնական բովանդակություն՝ «*հիմք ընդունելով հաստատագրված հայոց պետականության հիմնարար սկզբունքները և համազգային նպատակները*» արտահայտության նշանակությունը դիտարկելով բացառապես իր կամընտրությամբ Սահմանադրությամբ ամրագրված դրույթների՝ միայն իր կողմից 1995 թվականի Սահմանադրությունում ամրագրված բովանդակության շրջանակում:

«*Հիմք ընդունելով*» արտահայտությանն այնպիսի բովանդակություն հաղորդելը, համաձայն որի՝ Սահմանադրությունում շարադրված շրջանակից տարբերվող շրջանակով Հոչակագրում ամրագրված որևէ *սկզբունք* կամ *նպատակ* ունի նաև այլ՝ Սահմանադրությամբ ամրագրված իմաստային շրջանակից տարբերվող և Հոչակագրով ունեցած ինքնուրույն իմաստ, ուղղակիորեն հակասում է Սահմանադրության ընդունմամբ սահմանադրական որոշակիության միջոցով սահմանադրական կայունությունն ու անվտանգությունն ապահովելու նպատակին. այս նկատառմամբ Հոչակագրի 12-րդ կետով նախանշվել էր անկախության գործընթացի նշանակալից հանգրվաններից մեկը՝ Հայաստանի Հանրապետության նոր սահմանադրության ընդունումը: 1995 թվականի Սահմանադրության 6-րդ հոդվածով սահմանվել է Սահմանադրության բարձրագույն իրավաբանական ուժի վերաբերյալ դրույթը, որն անայլընտրանք եզրահանգման հիմք է առ այն, որ Սահմանադրության ուժի մեջ մտնելու պահից Սահմանադրությունը եղել է բարձրագույն իրավաբանական ուժ ունեցող միակ իրավական ակտը: Այս սահմանադրական իրողության պայմաններում Սահմանադրական դատարանը չի տեսնում որևէ պատճառ, որ Սահմանադիրը, նպատակ ունենալով Հոչակագրում հաստատագրված որևէ *սկզբունքի* կամ *նպատակի* իրավական բովանդակությունը ներմուծել 1995 թվականի Սահմանադրություն կամ առաջնորդվելով դրա ողջ ծավալը 1995 թվականի Սահմանադրության ծավալ ներմուծելու վարկածով, Հոչակագրի դրույթների և 1995 թվականի Սահմանադրության դրույթների միջև ակնհայտ

տարբերություն պարունակող նորմերով ձևավորել այնպիսի իրավակարգավորումների համակարգ, որոնցում Հոչակագրում հաստատագրված *սկզբունքները* և *նպատակները*՝ որպես նախաբանի բովանդակության մաս, 1995 թվականի Սահմանադրության մյուս դրույթների հետ ունենային ակնհայտ անհամապատասխանություններ:

Նույնն առավել ևս վերաբերելի է առհասարակ բոլոր այն *նպատակներին*, որոնք չեն ամրագրվել Սահմանադրության որևէ դրույթում: Այս կապակցությամբ պետք է նկատել նաև, որ Սահմանադիրը ոչ միայն 1995 թվականին ընդունված Սահմանադրության անփոփոխ դրույթներում չի ամրագրել Հոչակագրում հաստատագրված և սույն որոշման 3.2 կետում թվարկված գ-դ կետերում շարադրված որևէ *նպատակ*, այլ նմանապես չի ամրագրել դրանք իր փոփոխելի դրույթներում: Մինչդեռ 1995 թվականի Սահմանադրության որևէ դրույթում Հոչակագրի՝ «*համազգային*» որակ ունեցող որևէ «*նպատակ*» Սահմանադրությունում չամրագրելով այն պարագայում, երբ 1995 թվականի Սահմանադրության դրույթների զգալի մասը պարունակում է մանրամասն կարգավորումներ (օրինակ՝ պետական իշխանության մարմինների գործունեությանն ու կազմակերպմանն ուղղված մանրամասն սահմանադրական կարգավորումները 1995 թվականի Սահմանադրության 3-7-րդ գլուխներում, կամ հատկապես 9-րդ գլխում անցումային դրույթների մանրամասն կարգավորումները), որևէ *համազգային* որակ ունեցող *նպատակ* Սահմանադրության նախաբանի բովանդակային ծավալում ներառելու հստակության բացակայության պայմաններում, լրջորեն հակադրվում է այն մոտեցմանը, որ Սահմանադրության նախաբանում Հոչակագիրը հիշատակելով՝ Սահմանադիրը նպատակ է ունեցել Հոչակագրում հաստատագրված, սակայն 1995 թվականի Սահմանադրության մեջ չամրագրված որևէ *նպատակ* ներառել Սահմանադրության մեջ:

Սահմանադրության և Հոչակագրի քննարկված դրույթների շարադրանքի ակնհայտ, և դրանով պայմանավորված՝ բովանդակային ծավալի հնարավոր տարբերությունն այն մասով, որ մասով ներառված չէ Սահմանադրության դրույթ-

ների բովանդակություն, սահմանադրական իրողություն է, որը Սահմանադրության նախաբանում *«հիմք ընդունելով Հայաստանի անկախության մասին հռչակագրում հաստատագրված հայոց պետականության հիմնարար սկզբունքները և համազգային նպատակները»* դրույթի բովանդակային ծավալի որոշակիացման համար ունի ելակետային նշանակություն: Նման սահմանադրական իրողությունը *«նեղ»* մեկնաբանության կիրառմամբ բացառում է Հռչակագրում հաստատագրված որևէ *սկզբունք* կամ *նպատակ* Սահմանադրության դրույթների բովանդակային ծավալում ներառված լինելու հնարավորությունը՝ Սահմանադրությամբ տվյալ սկզբունքի կամ նպատակի ամրագրված չլինելու պարագայում:

3.3. 1995 թվականի Սահմանադրության և Հռչակագրի դրույթների միջև սույն որոշման 3.2 կետի ա-բ ենթակետերում թվարկված օրինակներում շարադրանքների և դրանցով պայմանավորված՝ բովանդակային տարբերությունների առնչությամբ Սահմանադրական դատարանը նկատում է նաև, որ 2005 և 2015 թվականներին իրականացված սահմանադրական փոփոխությունների գործընթացում այդ տարբերությունները հարթելուն ուղղված որևէ միջոց չի ձեռնարկվել. Հռչակագրում հաստատագրված *«համազգային»* որակ ունեցող որևէ *նպատակ* կամ *հիմնարար սկզբունք*, որը Սահմանադրությամբ ամրագրված չի եղել, Սահմանադրությունում ամրագրելու խնդիր առհասարակ չի ձևակերպվել:

3.4. Սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարում անդրադառնալ նաև Հռչակագրի դրույթների՝ որպես Սահմանադրության դրույթների մեկնաբանման համար ունեցած նշանակության հարցին նաև սահմանադրական արդարադատության պրակտիկայում տեղ գտած իրավական դիրքորոշումների համատեքստում:

3.4.1. Հռչակագրի և Սահմանադրության նախաբանի հարաբերակցության հարցին անդրադարձ է պարունակում 2010 թվականի հունվարի 12-ի ՍԴՈ-850 որոշումը, որի վերաբերելի մասը շարադրված է հետևյալ բովանդակությամբ.

«(...) «Հայաստանի Հանրապետության և Թուրքիայի Հանրապետության միջև հարաբերությունների զարգացման մասին» արձանագրության դրույթները Հայաստանի Հանրապետության օրինաստեղծ

ու իրավակիրառական պրակտիկայում, ինչպես նաև միջպետական հարաբերություններում չեն կարող մեկնաբանվել ու կիրառվել այնպես, որը կհակասի **«Սահմանադրության նախաբանի դրույթներին և Հայաստանի անկախության մասին հռչակագրի 11-րդ կետի պահանջներին»**:

Սահմանադրական դատարանի որոշման մեջբերված հատվածը, որը որոշման ողջ ծավալում միակն է, որտեղ անդրադարձ է կատարվել Հռչակագրի 11-րդ կետի և Սահմանադրության նախաբանի միջև հարաբերակցությանը, դրան նախորդող և հաջորդող մասերում չի պարունակում որևէ դոկտրինալ նկատառում և առհասարակ որևէ պատճառաբանություն, որը մեջբերված հատվածում ամրագրված կարգադրագրային եզրահանգումը թույլ կտար նույնիսկ մոտավոր նմանությամբ դիտարկել որպես Սահմանադրության ողջ ծավալի համար այնպիսի հիմնարար ազդեցությամբ դոկտրինի ամրագրում, ինչպիսին Հռչակագրի որևէ դրույթ (կոնկրետ դեպքում՝ Հռչակագրի 11-րդ կետը) Սահմանադրության նախաբանում ամրագրված *նպատակ* դիտարկելն է: Ավելին, Սահմանադրական դատարանը նկատում է, որ հիշյալ որոշմամբ Սահմանադրական դատարանը հստակ տարանջատել է «Սահմանադրության նախաբանի դրույթներ» և «Հայաստանի անկախության մասին հռչակագրի 11-րդ կետի պահանջներ» հասկացությունների բովանդակային ծավալները. այդ հասկացությունները կապակցվել են «և» շաղկապով, այլ ոչ՝ դիտարկվել որպես մեկը («Հայաստանի անկախության մասին հռչակագրի 11-րդ կետի պահանջներ») մյուսի («Սահմանադրության նախաբանի դրույթներ») բովանդակային ծավալի մաս: Հետևաբար՝ Սահմանադրական դատարանի ՍԴՈ-850 որոշումից մեջբերված հատվածը չունի Սահմանադրական դատարանի սույն որոշման հետ դոկտրինալ անհամապատասխանություն՝ դրանով իսկ բացառելով ՍԴՈ-850 որոշման *res interpretata* բնույթը հաղթահարելու անհրաժեշտությունը:

3.4.2. 2023 թվականի մարտի 24-ի ՍԴՈ-1680 որոշմամբ անդրադառնալով Սահմանադրության նախաբանում ամրագրված «*հավատարմությունը համամարդկային արժեքներ*» սահմանադրական եզրույթի մեկնաբանությանը՝ Սահմանա-

դրական դատարանը Սահմանադրության նախաբանում ամրագրված «*հավատարմությունը համամարդկային արժեքներին*» սահմանադրական եզրի նշանակության և ազդեցության համար հիմք է ընդունել Սահմանադրության նախաբանում ինքնին նման դրույթի ուղղակիորեն ամրագրված լինելու իրողությունը: Մասնավորապես՝ նույն որոշմամբ «*համամարդկային արժեքներին հավատարմության*» հավաստիքի մեկնաբանման նպատակով Սահմանադրական դատարանը վկայակոչել է ցեղասպանությունների կանխարգելման **կարևորությունը**՝ Հռչակագրում Հայաստանի անկախության գործընթացում դրա անդրադարձից: Սակայն ինքնըստինքյան (առանց Սահմանադրության նախաբանում «*համամարդկային արժեքներին հավատարմության*» հավաստիքի ամրագրման) Հռչակագրի 11-րդ կետը Սահմանադրական դատարանի հիշյալ որոշման համար չի ունեցել որևէ նորմատիվ ազդեցություն: Դրա հիմքը եղել է Սահմանադրության նախաբանում ամրագրված «*համամարդկային արժեքներին հավատարմության*» հավաստիքը, որը մեկնաբանելով և զարգացնելով՝ Սահմանադրական դատարանն արձանագրել է, որ՝

«Սահմանադրության նախաբանում՝ Հայ ժողովուրդը, ի շարս այլ նպատակների և սկզբունքների, Սահմանադրությունն ընդունել է նաև՝ «*հավաստելով հավատարմությունը համամարդկային արժեքներին*»: Սահմանադրության նախաբանում այս հավաստիքի արձանագրումը «*համամարդկային արժեքներ*» սահմանադրական եզրը դարձնում է Սահմանադրության նորմերի նպատակային մեկնաբանման համար կիրառելի առաջնային ուղենիշ:

(...)

Սահմանադրական դատարանն ընդգծում է, որ Սահմանադրության նախաբանում Հայ ժողովրդի համամարդկային արժեքներին հավատարմության հավաստիքը՝ հատկապես համընդհանուր խաղաղությանն սպառնացող ծանրագույն հանցագործությունների և դրանց անպատժելիության դեմ պայքարին վերաբերելի մասով՝ որպես Սահմանադրության դրույթների մեկնաբանման արժեքանական ուղենիշ դիտարկելու

սահմանադրական հրամայականի հիմքում ընկած է նաև այն պատմական, էթիկական և քաղաքակրթական չափորոշիչը, որ Կանոնադրության նախաբանում շարադրված ոճրագործությունների և դրանց անպատժելիության դեմ պայքարի կարևորությունն արդեն իսկ արձանագրված է եղել Հայաստանի անկախության գործընթացում՝ հայոց ցեղասպանության միջազգային ճանաչմանը սատարելու մասին հռչակմամբ (Հայաստանի անկախության մասին հռչակագիր, կետ 11): Հայոց ցեղասպանության միջազգային ճանաչմանը սատարելու մասին դրույթը Հայաստանի անկախության հռչակագրում ունի ոչ միայն պատմական իրողության հետադարձորեն ճանաչման, այլև առավել ևս ապագայում նման ծանրագույն հանցագործությունների և դրանց անպատժելիության դեմ պայքարի միջոցով համընդհանուր խաղաղության և անվտանգության պաշտպանության միջազգային ջանքերին մասնակցության քաղաքակրթական բնույթի պարտավորության նշանակություն» (2023 թվականի մարտի 24-ի ՍԴՈ-1680 որոշման կետեր 6.2, 6.5):

Սահմանադրական դատարանը հստակորեն արձանագրել է, որ Հռչակագրի 11-րդ կետում ամրագրված դրույթն ունի «**քաղաքակրթական բնույթի պարտավորության նշանակություն**», որը Սահմանադրական դատարանը կարևորել է բացառապես Սահմանադրության նախաբանում ուղղակիորեն ամրագրված «*հավաստելով հավատարմությունը համամարդկային արժեքներին*» սահմանադրական դրույթի մեկնաբանության շրջանակում՝ «Սահմանադրության նորմերի նպատակային մեկնաբանման համար կիրառելի առաջնային ուղենիշ» դիտարկելով բացառապես Սահմանադրության նախաբանում ամրագրված «*համամարդկային արժեքներ*» սահմանադրական դրույթը: Այսինքն՝ Հռչակագրում ամրագրված 11-րդ կետը Սահմանադրական դատարանի կողմից չի դիտարկվել Սահմանադրության նախաբանի բովանդակային ծավալի ինքնուրույն մաս՝ Սահմանադրության նախաբանում «*հիմք ընդունելով Հայաստանի անկախության մասին հռչակագրում հաստատագրված հայոց պետականության հիմնարար սկզբունքները և համազգային նպատակները*» դրույթի ուժով:

3.5. Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ Սահմանադրական դատարանն առաջին անգամ է առնչվում Հոչակագրի և Սահմանադրության դրույթների նորմատիվ հարաբերակցության խնդրին սույն որոշման նախորդ մասերում ներկայացված վերլուծությունների խորությամբ (նախկինում նման անդրադարձների նկարագրությունը տե՛ս 3.4 կետում), վերը նշված վերլուծությունների հիմնավորումները չեն կարող ամբողջական լինել՝ առանց Հոչակագրի՝ այլ ակտերի վրա ունեցած ազդեցության և դրա արժեքի հարաբերակցության վերաբերյալ վերլուծության:

Նախ՝ Հոչակագրով հոչակելով անկախության գործընթացի սկիզբը՝ հոչակվել են նաև գործընթացի ողջ ընթացքում Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական կարգի ուղենիշային սկզբունքները, որոնց 1990 թվականի դեկտեմբերի 10-ին ընդունված սահմանադրական օրենքի ուժով Գերագույն խորհրդի կողմից հաղորդվել են վերսահմանադրական նշանակություն և իրավական ուժ: Նման իրավական փոխակերպական (տրանսֆորմատիվ) և վերսահմանադրական խոր ազդեցությամբ իրավական ակտերի ընդունումը Հայաստանի անկախության գործընթացի իրականացման համար եղել է բացարձակ անհրաժեշտություն՝ հաշվի առնելով այն ակնհայտ իրողությունը, որ ԽՍՀՄ 1977 թվականի և Հայկական ԽՍՀ 1978 թվականի սահմանադրությունների գործողության ուժի ներքո, որոնք ամբողջությամբ ներծծված են եղել ժողովրդավարության, իրավական պետության և ժողովուրդների ինքնորոշման և անկախության գաղափարների նկատմամբ ամբողջատիրական հասարակարգի ծայրահեղ ագրեսիվ և անհանդուրժողական գաղափարաբանությամբ, Հայաստանի անկախության և դրա ժողովրդավարական կարգի վերականգնման հեռանկարի որևէ տարբերակ կարող էր լրջորեն խոչընդոտվել: Այս իմաստով Հոչակագիրն ունեցել է նաև այն գաղափարական պաշտպանիչ ուժը, որը Հայաստանի՝ մինչև 1991 սեպտեմբերի 21-ի անկախության հանրաքվեի արդյունքների հրապարակման պահը Հայաստանի ողջ իրավակարգին և պետական իշխանության մարմիններին պաշտպանիչ վահանի դերակատարմամբ պատնեշել է Հայաստանի անկախության հարցում ժողովրդի ազատ կամաարտահայտության հնարավորությունը սահմանադրական

իրողություն դարձնելու համար: Այս իրողությունը եղել է անկախության գործընթացի առաջին առանցքային հանգրվանը, որն ուղղակիորեն նախանշված է եղել Հոչակագրով:

Երկրորդ՝ իր ունեցած վերսահմանադրական ակտի՝ իրեն հաղորդված ուժի ազդեցության տիրույթում, Հոչակագիրն ունեցել է Հայաստանի անկախացման գործընթացի և մինչև 1995 թվականի հուլիսի 13-ը՝ Սահմանադրության ուժի մեջ մտնելը, Հայաստանի պետական իշխանության մարմինների գործունեության՝ անկախության, ժողովրդավարական և իրավական հասարակարգի ձևավորմանն ուղղված նպատակին հասնելու ռազմավարական հայեցակարգի դերակատարում: Առանց պետական իշխանության մարմինների համար նման իրավական հիմքի առկայության, ինչպես արդեն նշվեց նախորդ պարբերությունում, ԽՍՀՄ 1977 թվականի և Հայկական ԽՍՀ 1978 թվականի սահմանադրությունների գործողության ընթացքում, պետական իշխանության մարմինների գործունեության իրավական լեգիտիմության հիմքը մնալով՝ հիշյալ ակտերը, Հայաստանի Հանրապետության կենսական անհրաժեշտության ոլորտների պաշտպանությունը, մասնավորապես՝ պաշտպանության և անվտանգության, շուկայական տնտեսության, ժողովրդավարական ազատությունների և իրավունքների, իշխանությունների տարանջատման, ինքնիշխան և ժողովրդավարական պետության համար անհրաժեշտ օրենսդրական և սահմանադրական հիմքերի ձևավորմանը (ցանկը սպառիչ չէ) ուղղված ողջ գործունեությունն էականորեն վտանգված, եթե ոչ առհասարակ անհնար էր լինելու: Հոչակագիրը վերը նշված և շարունակելի ցանկով կենսական խնդիրների լուծմանը ծառայած առանցքային ակտն է եղել:

Երրորդ՝ Հոչակագիրը եղել է այն ուղղորդիչ իրավաքաղաքական-գաղափարական բովանդակություն ունեցող ակտը, որի ծրագրային 12-րդ կետում գետեղված դրույթները հանգեցրել են Սահմանադրության ընդունմանը: Սա Հայաստանի Հանրապետության ինքնիշխանության, ժողովրդավարական, իրավական և սոցիալական պետության հիմնման, Սահմանադրության նախաբանում նախանշված՝ «Հայաստանի անկախության մասին հոչակագրում հաստատաբար»

գրված հայոց պետականության հիմնարար սկզբունքները և համազգային նպատակները, իրականացրած ինքնիշխան պետության վերականգնման իր ազատասեր նախնիների սուրբ պատգամը, նվիրված հայրենիքի հզորացմանը և բարգավաճմանը, ապահովելու համար սերունդների ազատությունը, ընդհանուր բարեկեցությունը, քաղաքացիական համերաշխությունը, հավաստելով հավատարմությունը համամարդկային արժեքներին» համազգային նպատակների և Սահմանադրության մյուս դրույթներով իմաստային ուղղորդիչ նախանշում ունեցող՝ Սահմանադրության բարձրագույն ուժով օժտված իրավական ակտով, խտրաբար և խնամքով ընտրված և ձևակերպված ամրագրումների միջոցով Հայաստանին հանգեցրել է սահմանադրական կայունության ժամանակաշրջանի՝ արմատապես բացառելով «սահմանադրական երկիշխանության» ծայրահեղ վտանգավոր դրսևորումների իրավական հնարավորությունը:

Մինչև 1995 թվականի հուլիսի 13-ն ունեցած իր իրավական առաքելության և դրա իրագործմամբ վերը թվարկված և այլ նպատակների իրականացման համար ունեցած պատմական արժեքը ոչ կավելանա Հռչակագրի դրույթների՝ Սահմանադրության նախաբանի նկատմամբ ինքնուրույն նորմատիվ ազդեցության ճանաչման, ոչ էլ կնսեմանա նման ազդեցության բացառման արձանագրմամբ: Նրա պատմական արժեքն արդեն իսկ արժանացել է դրան համարժեք բարձր պատվին՝ հիշատակվելով Սահմանադրության անփոփոխ դրույթում:

ԻՍՀՄ կուռ և միաձույլ, դրա իրավագործության ներքո գտնվող ժողովուրդների անկախության, ինքնիշխանության, ժողովրդավարական ազատությունների և իրավական պետության գաղափարներին արմատապես հակադրվող և դրանց նկատմամբ ծայրահեղ անհանդուրժողական գաղափարաբանությամբ ամբողջությամբ ներձծված իրավակարգի պայմաններում Հռչակագիրը, փաստացի ճեղքելով սովետական իրավական կայունության պատնեշը, ապահովել է այն իրավական պատուհանը, որով, հաջորդաբար, ժողովուրդների ինքնորոշման իրավունքի իրացմամբ Հայաստանը հասել է վերը նշված հանգրվաններին: Ինքնիշխան, ժողովրդավարական, սոցիալական և իրավական Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությամբ ուղղակիորեն ամրագրված շրջանակից

դուրս Հոչակագրի որևէ դրույթի սահմանադրական (առավել ևս՝ Սահմանադրության անփոփոխ) դրույթի իրավական ուժով օժտված լինելու ուղով շարժվելու հետևանքային ազդեցությունը «սահմանադրական երկիշխանության» վտանգի ներուժով, Հոչակագիրը վերածելու է «զավակին խժռող ծնողի»: Սա չի եղել ո՛չ Հոչակագրով, ո՛չ էլ Սահմանադրությամբ հետապնդվող նպատակ:

3.6. Վերը նշված բոլոր նկատառումների հանրագումարային համակցության արդյունքում սույն որոշման 2-րդ կետում շարադրված հարցի ամբողջական լուծման նպատակով Սահմանադրական դատարանը եզրահանգում է, որ Սահմանադրության նախաբանում «*հիմք ընդունելով Անկախության հռչակագրում հաստատված հայոց պետականության հիմնարար սկզբունքները և համազգային նպատակները*» դրույթը չի վերաբերում որևէ սկզբունքի կամ նպատակի, որն ամրագրված չէ Սահմանադրությամբ:

3.7. Սահմանադրական դատարանի այս եզրահանգումն այլևս վերացնում է Հոչակագրի նախաբանում ամրագրված «*հիմնվելով 1989 թվականի դեկտեմբերի 1-ի «Հայկական ԽՍՀ-ի և Լեռնային Ղարաբաղի վերամիավորման մասին» Հայկական ԽՍՀ Գերագույն խորհրդի և Լեռնային Ղարաբաղի Ազգային խորհրդի համատեղ որոշման վրա*» դրույթի վերաբերյալ՝ սույն որոշման 2-րդ կետում նշված հարցի լուծման համար հետագա քննության անհրաժեշտությունը:

4. Հայաստանի Հանրապետության տարածքի վերաբերյալ իրավական կարգավորումները

Նկատի առնելով, որ Ալմա Աթայի 1991 թվականի հռչակագրին համապատասխան՝ Հայաստանի Հանրապետությունը և Ադրբեջանի Հանրապետությունը ճանաչում և հարգում են միմյանց տարածքային ամբողջականությունն ու գոյություն ունեցող սահմանների անխախտելիությունը, իսկ Կանոնակարգին համապատասխան՝ Հանձնաժողովները կհիմնվեն վերոնշյալ հռչակագրի վրա՝ որպես Հայաստանի Հանրապետության և Ադրբեջանի Հանրապետության միջև պետական սահմանի սահմանազատման գործընթացի հիմնարար սկզբունք (եթե (...))՝ Սահմանադրական դատարանն ընդգծում է, որ սույն որոշման շրջանակում հիշյալ

հոչակագրի «գոյություն ունեցող սահմանների» ձևակերպման առնչությամբ Հայաստանի Հանրապետության տարածքի վերաբերյալ իրավակարգավորումներին անդրադառնում է որպես ընդհանուր սկզբունք:

Համաձայն Կանոնակարգի՝ Հանձնաժողովները կհիմնվեն Ալմա Աթայի 1991 թվականի հոչակագրի վրա՝ որպես Հայաստանի Հանրապետության և Ադրբեջանի Հանրապետության միջև պետական սահմանի սահմանազատման գործընթացի հիմնարար սկզբունք (եթե հետագայում Հայաստանի Հանրապետության և Ադրբեջանի Հանրապետության միջև խաղաղության և միջպետական հարաբերությունների հաստատման մասին համաձայնագրով կնախատեսվեն այլ կարգավորումներ, ապա տվյալ հիմնարար սկզբունքը կհամապատասխանեցվի վերը նշված համաձայնագրով սահմանված սկզբունքներին):

Հայաստանի Հանրապետության համար Ալմա Աթայի հոչակագիրն ուժի մեջ է մտել 1991 թվականի դեկտեմբերի 21-ից: Նշված հոչակագրին համապատասխան՝ անկախ պետությունները, այդ թվում՝ *Հայաստանի Հանրապետությունը և Ադրբեջանի Հանրապետությունը ճանաչում և հարգում են միմյանց տարածքային ամբողջականությունն ու գոյություն ունեցող սահմանների անխախտելիությունը:*

Ալմա Աթայի հոչակագրում հիշատակված է Հայաստանի Հանրապետության և Ադրբեջանի Հանրապետության՝ Անկախ Պետությունների Համագործակցության ստեղծման մասին Համաձայնագրի նպատակներին ու սկզբունքներին հավատարիմ լինելու մասին: Նշված *հոչակագրով անկախ պետությունները, այդ թվում՝ Հայաստանի Հանրապետությունը և Ադրբեջանի Հանրապետությունը, հայտարարել են, որ Անկախ Պետությունների Համագործակցության ստեղծմամբ, Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետությունների Միությունը դադարեցնում է իր գոյությունը:*

«Անկախ Պետությունների Համագործակցություն ստեղծելու մասին» համաձայնագիրը ստորագրվել է 1991 թվականի դեկտեմբերի 8-ին:

Հայաստանի Հանրապետության Գերագույն խորհուրդը 1992 թվականի փետրվարի 18-ի որոշմամբ վավերացրել է 1991 թվականի դեկտեմբերի 8-ին Մինսկում Բելառուսի Հանրապետության, Ռուսաստանի Ֆեդերացիայի (ՌԽՖՍՀ)

և Ուկրաինայի կողմից ստորագրված Անկախ Պետությունների Համագործակցության ստեղծման մասին համաձայնագիրը՝ մի շարք վերապահումներով: Մասնավորապես՝

«1. Համաձայնագրի նախաբանի 4-րդ պարբերությունում «ինքնորոշման անկապտելի իրավունքի» բառերը փոխարինել «Ժողովուրդների ինքնորոշման անկապտելի իրավունքի» բառերով:

(...)

3. Համաձայնագրի 5-րդ հոդվածի առաջին պարբերությունը շարադրել հետևյալ խմբագրությամբ.

«Բարձր Պայմանավորվող Կողմերը ճանաչում և հարգում են ազգերի ազատ ինքնորոշման իրավունքը, միմյանց տարածքային ամբողջականությունը և սահմանների անձեռնմխելիությունը»:

(...)

10. Համաձայնագրի 13-րդ հոդվածի 2-րդ պարբերությունը «բաց է ԽՍՀ Միության անդամ բոլոր պետությունների առջև» բառերից հետո լրացնել «այդ թվում ԽՍՀՄ-ի նախկին ինքնավար կազմավորումների համար, որոնք ԽՍՀՄ Գերագույն խորհրդի «ԽՍՀՄ-ի գոյության դադարեցման մասին» հռչակագրի ընդունումից առաջ անցկացրել են անկախություն հռչակելու վերաբերյալ համաժողովրդական հանրաքվե, և դրա հիման վրա ինքնավար կազմավորման իշխանության բարձրագույն գործադիր մարմինը դիմել է Անկախ Պետությունների Համագործակցություն՝ նրա կազմի մեջ ընդունվելու խնդրանքով» բառերով»:

1990 թվականին *Հայկական ԽՍՀ Գերագույն խորհրդի կողմից հռչակվեց անկախ պետականության հաստատման գործընթացի սկիզբը: Հռչակագրի 2-րդ հոդվածին համապատասխան՝ Հայաստանի Հանրապետությունը ինքնիշխան պետություն է՝ օժտված պետական իշխանության գերակայությամբ, անկախությամբ, լիիրավությամբ: Հայաստանի Հանրապետության ամբողջ տարածքում գործում են միայն Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրությունը և օրենքները:*

Հայաստանի Հանրապետության Գերագույն խորհրդի կողմից 1990 թվականի դեկտեմբերի 10-ին ընդունված Հ.Ն.-0217-Ս սահմանադրական օրենքի համաձայն՝ մինչև Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրության ընդունումը դադարեցվում է գործող սահմանադրության այն դրույթների գործողությունը, որոնք հակասում են «Հայաստանի անկախության մասին» Հռչակագրի հիման վրա Հայաստանի Հանրապետության Գերագույն խորհրդի կողմից ընդունված օրենքներին:

Հայաստանի Հանրապետության Գերագույն խորհուրդը, ելնելով Հայաստանի անկախության մասին հռչակագրի դրույթներից ու նպատակներից և հիմնվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 98-րդ հոդվածի 5-րդ կետի վրա, 1991 թվականի մարտի 1-ին որոշեց. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՏԱՐԱԾՔՈՒՄ ԱՆՑԿԱՅՆԵԼ ՀԱՆՐԱՔՎԵ ԽՍՀՄ-Ի ԿԱԶՄԻՑ ԴՈՒՐՍ ԳԱԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ, ՔՎԵԱՐԿՈՒԹՅԱՆ ԴՆԵԼՈՎ ՀԵՏԵՎՅԱԼ ՀԱՐՅԸ. «ՀԱՄԱԶԱՅՆ ԵՔ, ՈՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ԼԻՆԻ ԱՆԿԱԽ ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐԱԿԱՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ ԽՍՀՄ-Ի ԿԱԶՄԻՑ ԴՈՒՐՍ» (N Ն-0269-Ս):

Հայաստանի Հանրապետության Գերագույն խորհուրդը, հիմք ընդունելով 1991 թվականի սեպտեմբերի 21-ի՝ ԽՍՀՄ կազմից դուրս գալու մասին անցկացված հանրաքվեի արդյունքները, 1991 թվականի սեպտեմբերի 23-ին հռչակել է Հայաստանի Հանրապետության անկախ պետություն (որոշում N Ն-0393-Ս):

1978 թվականի սահմանադրության 77-րդ հոդվածով սահմանված էր, որ Հայաստանի Հանրապետությունը սահմանում է իր շրջանային բաժանումը և լուծում վարչատերիտորիալ կառուցվածքի այլ հարցեր: Նույն սահմանադրության 78-րդ հոդվածին համապատասխան՝ Հայաստանի Հանրապետությունում կային հետևյալ շրջանները՝ Աբովյանի, Ազիզբեկովի, Ախուրյանի, Ամասիայի, Անիի, Աշտարակի, Ապարանի, Արագածի, Արարատի, Արթիկի, Արտաշատի, Գորիսի, Գուգարքի, Եղեգնաձորի, Էջմիածնի, Թալինի, Թումանյանի, Իջևանի, Կալինինոյի, Կամոյի անվան, Կրասնոսելսկի, Հոկտեմբերյանի, Հրազդանի, Ղափանի, Բաղրամյանի, Ղուկասյանի, Մասիսի, Մարտունու, Մեղրու, Նաիրիի, Նոյեմբերյանի, Շամշադինի, Սևանի, Սիսիանի, Սպիտակի, Ստեփանավանի,

Վարդենիսի և հանրապետական ենթակայության հետևյալ քաղաքները՝ Աբովյան, Ալավերդի, Արարատ, Արթիկ, Արտաշատ, Աշտարակ, Գորիս, Դիլիջան, Երևան, Էջմիածին, Իջևան, Լենինական, Կամո, Կիրովական, Հոկտեմբերյան, Հրազդան, Ղափան, Ջերմուկ, Սևան, Սպիտակ, Ստեփանավան:

1995 թվականի Սահմանադրության 104-րդ հոդվածի առաջին նախադասությանը համապատասխան՝ Հայաստանի Հանրապետության վարչատարածքային միավորներն են՝ մարզերը և համայնքները: Նույն դրույթն արտացոլված է նաև 2005 և 2015 թվականների փոփոխություններով Սահմանադրության համապատասխանաբար՝ 11.1-ին հոդվածում և 121-րդ հոդվածի 1-ին մասում:

1995 թվականի նոյեմբերի 7-ին ընդունվել է «Հայաստանի Հանրապետության վարչատարածքային բաժանման մասին» ՀՕ-18 օրենքը, որի 2-րդ հոդվածի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետության տարածքը բաժանվում է տասը մարզի և մարզի կարգավիճակ ունեցող Երևան քաղաքի: Հայաստանի Հանրապետության մարզերն են Արագածոտնի, Արարատի, Արմավիրի, Գեղարքունիքի, Լոռվա, Կոտայքի, Շիրակի, Սյունիքի, Վայոց ձորի և Տավուշի մարզերը (օրենքի 3-րդ հոդվածը վերաբերում է Հայաստանի Հանրապետության մարզերի տարածքներին):

1995 թվականի Սահմանադրության 108-րդ հոդվածի առաջին նախադասությանը համապատասխան՝ Երևան քաղաքն ուներ մարզի կարգավիճակ: 2005 և 2015 թվականների փոփոխություններով Սահմանադրության, համապատասխանաբար՝ 108 և 187-րդ հոդվածների առաջին նախադասությունների համաձայն՝ Երևանը համայնք է:

Հայաստանի Հանրապետության Գերագույն խորհրդի կողմից ընդունված 1994 թվականի հուլիսի 17-ի «Հայաստանի Հանրապետության պետական սահմանի մասին» օրենքի (ուժը կորցրել է 2001 թվականի դեկտեմբերի 25-ին՝ 2001 թվականի նոյեմբերի 20-ին ընդունված ՀՕ-265 օրենքով) 1-ին հոդվածի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետության պետական սահմանն այն գիծն է և այդ գծով անցնող այն ուղղաձիգ մակերևույթը, որոնք որոշում են Հայաստանի Հանրապե-

տության տարածքի՝ ցամաքի, ջրերի, ընդերքի, օդային տարածության շրջանակները: Նույն օրենքի 2-րդ հոդվածի առաջին նախադասության համաձայն՝ պետական սահմանը որոշվում է Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերով և Հայաստանի Հանրապետության օրենքներով, իսկ օրենքի 6-րդ հոդվածին համապատասխան՝ սահմանակից պետությունների հետ սահմանային հարցերը Հայաստանի Հանրապետությունը լուծում է փոխադարձ համաձայնությամբ՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը, հիշյալ օրենքին, Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրության մյուս ակտերին և Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերին համապատասխան:

2001 թվականի նոյեմբերի 20-ին ընդունվել է «Պետական սահմանի մասին» ՀՕ-265 գործող օրենքը, որի 1-ին հոդվածում բովանդակային նույնությամբ պահպանված է պետական սահմանի վերոնշյալ օրենսդրական բնորոշումը:

Նույն օրենքի 2-րդ հոդվածի համաձայն՝ *պետական սահմանը տեղորոշելիս և փոփոխելիս, սահմանակից պետությունների հետ հարաբերությունները, ինչպես նաև սահմանամերձ շրջաններում և միջազգային հաղորդակցության ուղիներում իրավահարաբերությունները կարգավորելիս Հայաստանի Հանրապետությունն առաջնորդվում է Հայաստանի Հանրապետության տարածքային ամբողջականության պաշտպանության, Հայաստանի Հանրապետության անվտանգության և Հայաստանի Հանրապետության կողմից ստանձնած միջազգային պարտավորությունների կատարման ապահովման, օտարերկրյա պետությունների հետ բազմակողմանի փոխշահավետ համագործակցության, սահմանային հարցերի խաղաղ լուծման սկզբունքներով:*

Միջպետական սահմանների՝ աշխարհագրական առումով ճշգրտման, տվյալ դեպքում՝ պետությունների միջև պետական սահմանի սահմանազատում իրականացնելու միջոցով, հարցերը գործադիր իշխանության իրավասության տիրույթում են՝ հաշվի առնելով, որ Սահմանադրության 205-րդ հոդվածին համապատասխան՝ Հայաստանի Հանրապետության տարածքի փոփոխությանը վերաբերող հարցերը լուծվում են հանրաքվեի միջոցով, որն անցկացնելու վերաբերյալ

որոշումը Կառավարության առաջարկությամբ ընդունում է Ազգային ժողովը՝ պատգամավորների ընդհանուր թվի ձայների մեծամասնությամբ: Սահմանադրության 169-րդ հոդվածի 2-րդ մասի առաջին նախադասության համաձայն՝ Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 2-րդ կետով սահմանված դեպքերում Սահմանադրական դատարան դիմում է Ազգային ժողովը՝ տարածքի փոփոխությանը վերաբերող հարցով:

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից և ղեկավարվելով Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետով, 170-րդ հոդվածի 1-ին և 4-րդ մասերով, ինչպես նաև «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 63, 64 և 74-րդ հոդվածներով՝ Սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց** .

1. 2024 թվականի օգոստոսի 30-ին ստորագրված «Հայաստանի Հանրապետության և Ադրբեջանի Հանրապետության միջև պետական սահմանի սահմանազատման և սահմանային անվտանգության հարցերով հանձնաժողովի ու Ադրբեջանի Հանրապետության և Հայաստանի Հանրապետության միջև պետական սահմանի սահմանազատման պետական հանձնաժողովի համատեղ գործունեության մասին» կանոնակարգում ամրագրված պարտավորությունները համապատասխանում են Սահմանադրությանը:

2. Սահմանադրության 170-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ սույն որոշումը վերջնական է և ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՂ

Ա. ԴԻԼԱՆՅԱՆ

26 սեպտեմբերի 2024 թվականի
ՍԴՈ-1749